

Havaintoja viimekeväisistä ylioppilasaineista ja vähän muistakin.

Noin vuosi sitten (Virittäjä 1945, ss. 460—473) esitin eräitä havaintoja kevään 1945 ylioppilaskirjoituksista. Aiheen ajankohtaisuudesta ilmeisesti johtui, että kirjoitukseen on kiinnitetty odottamattoman paljon huomiota. Sekä kirjeitse että suusanallisesti on yleensä yhdytty esittämiini näkökohtiin. Ilahduttavana seikkana olen ollut huomaavinani, että kevään 1946 aineissa on vähemmän tautologiaa ja tautofoniaa, että opettajat ovat merkinnällään sitä ahdistaneet ja että esim. muotiverbien »huomioida» ja »omata» liiallinen käyttö, johon kirjoitelmassani viittasin, on supistunut lähes normaaleihin rajoihin. Tietääkseni vain yhden kohdan suhteen on ilmennyt erimielisyyttä: l:stä i:hin pudotettu aine, josta kirjoituksen lopussa oli näyte, oli joidenkuiden mielestä saanut liian kovakouraisen kohtelun. Myönnän, että painettu katkelma antoi aikaansaannoksesta todellisuutta edullisemman kuvan, kun en raskinnut uhrata enempiä Virittäjän kalliita sivuja ja luulin katkelman riittävästi osoittavan kyseisen aineen tautologisen paikallaan polkemisen.

Ja nyt muutama reunamuistutus viimekeväisistä aineista ja eräistä muistakin. Tarkastettavinani on ollut n. 750 ainetta Kotkasta Vaasaan vedetyn linjan koillispuolelta ja nelisenkymmentä »rajatapausta» sen lounaispuolelta. Aluksi pieni taulukko, josta näkyvät annetut tehtävät, niiden herättämä mielenkiinto ja yleisarvostelujen summat. Voin rajoittua tässä vain välttämättömimpään, koska lehtori Martti Vaula lähiaikoina esittää yksityiskohtaisemman ja laajemman tilaston, joka koskee myös viime kevään ylioppilasaineita.

	prosenttimäärä
1 Idän suuret uskonnot	1,33
2 Koneteollisuuden valtaanpääsy Englannissa	3,18
3 Miksi historiaa opiskellaan kouluissa	11,67
4 Välskärin kertomukset	2,65
5 Kirjastoni	23,21
6 Outokumpu, sen löytöhistoria ja merkitys	1,19
7 Ihmisen polveutuminen	4,51
8 Kotiseutuni	40,32
9 Onko keinotekoinen apukieli tarpeen	8,49
10 Rumaa se on, kun mies on koree	3,45

	pros.
laud.	16,84
cl.	47,49
appr.	33,55
impr.	2,12

Jälleen on kuulunut valituksia, että tehtävien joukossa oli muutamia koulukurssiin kuulumattomia ja »aiivan mahdottomia». Nimenomaan on viitattu toiseen ja kuudenteen tehtävään. Havainto on oikea ja — täysin aiheeton. On totta, että koulukirjat tuskin tietävät mitään »koneteollisuuden valtaanpääsystä Englannissa» tai »Outokummusta, sen löytöhistoriasta ja merkityksestä», mutta saman syyn perustuksella ovat »koti-seutuni» ja »kirjastoni», nämä syvien rivien suursuosikit, »mahdottomia» — niin, oikeastaan mikään viimekeväisistä aineentehtävistä ei kuulu varsinaisesti koulukurssiin. Virhepäätelmä johtuu siitä, että katsotaan aine-tehtäviä jonkinlaisiksi reaalikokeen kysymyksiksi: »Kun en minä, opettaja, pystyisi sepittämään ainetta koneteollisuudesta ja Outokummusta, kuinka voidaan koululaisparoilta sitä vaatia!» Äidinkielenkokeessahan on käsiteltävä vain y h t ä tehtävää. Ihmeellinen olisi se otus, joka edelle painetusta kymmenen tehtävän luettelosta ei löytäisi jotakin omia harrastuksiaan sivuavaa, missä voi äidinkiellentaitonsa näyttää. Vasta sitten olisi jokin tehtävä katsottava mahdottomaksi, ellei ainoakaan ylioppilaskokelas siihen ryhtyisi — mitä ei ainakaan vuosikymmeneen ole tapahtunut, lie neekö koskaan. On hyvä, että ylioppilaskokelaat osaavat koulukurssinsa, mutta suoraan sanoen ei kovin vaarallista, vaikka osia siitä unohtavatkin, mutta sääliittävä olisi akateeminen alokas, jolla ei olisi ns. sivuharrastuksia. Koulu joutuu massaluonteensa vuoksi pakostakin standardoimaan, yhdenmukaistamaan; suosimaan keskitasoa, »sortamaan» heikoimpia ja valitettavasti myös lahjakkaimpia. Annettakoon viimeksimainittujen erikoisharrastuksille ja kyvyille ilmenemismahdollisuuksia, milloin tämä suinkin käy laatuun, niinkuin aineenkirjoituksessa on laita. Vaikeista ja »mahdottomista» tehtävistä syntyvät parhaat aineet. Se kuulostaa paradoksilta, mutta on kaikkien tarkastajien yksimielisen käsityksen ja monivuotisen kokemuksen mukainen tosiasia.

Ensimmäinen tehtävä oli mielestäni huonoimmin onnistunut. Vaikka sen nimeen sisältyikin »uskonto», sitä voi tuskin pitää uskonnollisena aineena tavanomaisessa merkityksessä. Se on laaja historiallinen aihe, jota valaisevia kohtia ei läheskään kaikissa oppilaitoksissa ole ehditty läpikäydä. Ja pelkkien faktojen luetteleminen on varsin vähän tyydyttävää. Kokelaan olisi jollakin tavalla sidottava idän eri uskontomuodot yhteen,

suoritettava vertailu, todettava kehityslinja tms., mutta ani harva siihen on pystynyt.

»Koneiteollisuudesta» on jokin yleisön osaston nimimerkki huomauttanut, että se nykyisin tarkoittaa koneita tuottavaa teollisuutta ja on muka aiheuttanut kokelaille päänvaivaa ja väärinymmärryksiä. Nyky-suomen sanakirjan kokoelmista ilmenee, että koneiteollisuutta käytetään suunnilleen tasaväkisesti käsiteollisuuden vastakohdan ja koneita tuottavan teollisuuden nimityksinä. Luullakseni nuo päänvaivat ovat teorioituja, sillä ainoatakaan väärinymmärrystä en ole tavannut. Kukaan tähän aineeseen ryhtynyt ei ole erehtynyt arvelemaan, että koneita tuottava teollisuus olisi Englannissa saavuttanut ylivallan, vaan paremmalla tai huonommalla menestyksellä kuvaillut käsiteollisuuden väistymistä koneiden tieltä ja sen aiheuttamia yhteiskunnallisia muutoksia ja järkytyksiä. Sopiva aihe, verraten harvojen valitsema ja tulostaso hyvä.

Samaa voi sanoa kolmannelta. Enemmistö sen käsitteijöistä on historian ystäviä. Verraten harvat asettuvat arvostelevalle tai suorastaan kielteiselle kannalle, mikä kunnollisesti perusteltuna on myös täysin hyväksyttävää.

»Välskärin kertomukset» eivät kuulu koulukurssiin, mutta ovat varmasti kokelaiden enemmistölle hyvin tuttuja. Yleistulos on kuitenkin alle keskitason ja ikävä. Useimmat tyytyvät pitkävetaiseen, liian yksityiskohlaiseen selostukseen, erottamatta päätapahtumia ja -tarkoitusta ja esittämättä mitään omaa persoonallista huomiota.

»Kirjastoni» on ilmeisesti ns. helppo aine. Sen voi huoletta tarjota keskiluokkalaisille. Ylioppilaskokelaan tulisi kuitenkin ymmärtää, ettei siitä voi kunnialla selvittää latomalla peräkkäin sattumanvaraisten kirjojen — semmoinenhan meidän useimpien kirjasto kyllä tosiasiaassa on — ylimalkaisia selostuksia. Siihen on saatava jokin punainen lanka, joko kuvailemalla niitä vaivoja ja riemuja, mitä kirjaston kartuttaminen on aiheuttanut, sen kehittymistä aapisesta satu-, seikkailu-, salapoliisi- yms. tuotteiden tietä lyyrillisiin kokoelmiin, mitä eräät teokset — mieluummin harvat ja syvällisesti omaksutut — ovat vaikuttaneet kirjoittajan kehitykseen tms. Tulokset ovat hyvin epätasaisia, erinomaisia, kehoja ja kaikkia vivahduksia niiden väliltä.

Numeroihin 6 ja 7 ovat tarttuneet vain harvat ja valitut, ja tulos on senmukainen: muutamia poikkeuksia lukuunottamatta I:ää ja hyvää c:tä. Jos ylioppilastutkintolautakunta olisi tietänyt, että Outokummun pääjohtajan poika oli kirjoittajien joukossa, niin se varmaan olisi sijoittanut mainittua kaivosta koskevan tehtävän toiseen ajankohtaan, jottei kilpailu näyttäisi epätasaiselta. Toisaalta olen sitä mieltä, että liian runsaan

aineksen hallitseminen on lähes yhtä vaikea tehtävä kuin liian niukan »venyttäminen».

»Kotiseutuni» on vielä selvemmin »syvien rivien» ulottuvilla kuin »kirjastoni» ja runsaasti $\frac{2}{5}$ kaikista kokelaista on tarttunut siihen. Kaksi päämenetelmää on ollut tarjolla: asiallinen selostus kirjoittajan kotiseudun luonnosta, historiallisista muistoista, teollisuuslaitoksista jne. tai enemmän tai vähemmän lennokkaat hymnit kotiseudulle. Kumpakaan menetelmää ja niiden erilaisia yhdistelmiä on viljelty. Kun tehtävä oli helppo ja aineista runsaasti jokaisen kokelaan ulottuvilla, oli tarkastajain syytä vaatia erikoisia ansioita: jäsenyyksen selkeyttä, vertailun, vastakohta-asettelun, porrastuksen tms. suomaan tehoa. Yhtenä hyvänä esimerkkinä monien joukosta mainittakoon aine, joka alkaa arkisesti ja leikkisästi »ilima aekojaa Iisalamelta», jonka keskivaihe sisältää tiiviin asiallisen, lämpenevän ja lämmittävän kuvauksen seudun vaiheista ja joka päättyy rakkaudentunnustukseen tienoole, taivaallisen kodin esikartanolle. Luovutettujen alueiden useille kokelaille tämä tehtävä on ollut sekä kiitollinen että tuskallinen. Selvästi on ollut todettavissa, että voimakas elämys on helposti löytänyt itsellensä luontevan ja voimakkaan ilmauksen. Useita näistä aineista ei ole saattanut tarkastaa syvää liikutusta tuntematta. »Kotiseutu»-aineiden lukija on voinut kuvitella itsensä tarinan sotapäälliköksi, joka sai voittojensa palkinnoksi valita uuden asuinsijan ja jolle eri maakuntien asukkaat tulivat kukin kotiseutuansa ylistämään. Saamieni todistusten perustuksella minua houkuttelevat eniten Iisalmi, Suistamo ja Lapua ja vähimmin . . . Aber darüber schweigt des Sängers Höflichkeit.

Yhdeksäs aine on peruskaavaukseltaan samantapainen kuin kolmas: kahden vaihtoehdon selostusta ja perustelua. Hyvä c on yleinen arvosana. Kansainvälisellä apukielellä ei näytä kokelaiden keskuudessa olevan erikoisen kiivaita vastustajia, jollei haltioituneita puolustajiakaan.

Viimeinen tehtävä on tuottanut tarkastajille pettymyksen. Se annettiin hymysuin ja luultiin tarjottavan hyvää tilaisuutta huumorintajun ja väittelyinnon purkautumiselle swingpöytäien aikakaudella. Useat ovat vieroksuneet tehtävän epäsovinnaisuutta, arvelleet, tarkoittaako hämäläisen *koree* kaunista vai koreilevaa tai epäilleet yleensä että »siinä on koira haudattuna». Kumpikin tulkinta »kaunis» tai »koreileva», vieläpä molemmat yhdessä ovat täysin hyväksyttäviä, mutta vähemmän tyydyttävää on, kun tarjotaan pikkuvanhan paheksuva moraalisaarna koreilusta yleensä tai vakavan eläintieteellinen esitys koiraan houkutuskeinoista. Otsikko viittaa selvästi leikkiliseen käsittelyyn, ja silloin vertauskohta eläinkuntaan saattaa olla sekä valaiseva että riemullinen, kun se tapahtuu oikeassa sävyssä. Verraten harvat ovat kiinnittäneet huomiota otsikon viitteeseen,

että sananparsi on h ä m ä l ä i n e n, vaikka tämä juuri olisi saattanut tarjota kiitollisen lähtökohdan, tai asettaneet rinnalle muiden maakuntien toisintoja, kuten esim. eräs pohjalainen: »Rumat ne on, jotka vaatteella komeeloo», »Rumaa se on, kun Luojan töitä paranteloo», »Sievä siloonen on paljo paree ku huonosti kruusattu», jne. Vain kaikkein kehittyneimmät ovat uskaltaneet viitata puhtaasti tyyllillisiin seikkoihin: sananparret saavat mieleenjäävän iskevyytensä useasti vastakohta-asettelusta tai paradoksaalisen yllättävästä huipennuksesta tms.

Yleisvaikutelmani on se, että tehtävät olivat sopivia ja reputusprosentti poikkeuksellisen vähäinen. Tämän kevään aineiden taso oli selvästi parempi kuin edellisen kevään ja viimeisten sotilasylioppilaskirjoitusten. Sen sijaan ensimmäisten sotilaskirjoitusten aineet olivat huomattavasti kypsempiä ja etevämpiä kuin lähimpien siviilikirjoitusten. Kukin voi makunsa mukaan arvailla, mistä tämä omituinen epätasaisuus johtuu.

En puutu tällä kertaa kieli- ja tyylivirheisiin. Mutta erään toivomuksen haluaisin lausua opettajille. On hyvin mahdollista, että aivan »virheetön» aine saa vain arvosanan a ja jokin toinen useistakin punaisista merkinnoistään huolimatta l:n. Tällaisissa tapauksissa olisi korjaajan syytä rivillä, enintänsä kahdella vihjata, mitkä »näkyvätömät» virheet tai ansiot ovat aiheuttaneet poikkeuksellisen arvostelun. Tulin ajatelleeksi, eikö olisi aihetta joskus luokalla ottaa yhteisesti tarkastettavaksi tunnetuimpien pakinoitsijaimme tuotteita sekä kehoittavassa että varoittavassa mielessä. Ne voisivat osoittaa monelle ulospääsyn raskaasta »saksalaisuudesta», sanavuolaasta epämääräisyydestä, kuluneesta kvasirunollisuudesta, ja samassa yhteydessä voisi toisaalta huomauttaa, että esim. »paikkaseltu» ei ole saanut eikä saa kotipaikkaoikeutta normaalityyllissä, kuten eräät kirjoittajat näyttävät luulevan, vaikka se säännöllisesti esiintyy »Hölmö-län erikoiskirjeenvaihturin uudisoinnissa». Kuinka uskomattoman rumaa jälkeä jättää kehittymätön, ohjaukseton ja yksipuolinen pakinain lukeminen, osoittakoon seuraava katkelma sotilaskirjoittajan aineesta »Suomalaiset urheilijoina»:

»Maasta se pienikin ponnistaa. Vaikka maamme on pieni pinta-alaltaan ja asukasluvultaan. Haluamme kaikkea yrittää. Myös urheilua. Joka on runsaan harrastelija joukon keskuudessa saanut yhä suurempaa jalansijaa. Ja kohottanut maamme mainetta eri urheilulajeissa. — Urheilun voimme jakaa kahteen ryhmään: talvi- ja kesäurheiluun, joissa kummassakin on omat lajinsa. Eikä yksi urheilija voi osallistua kaikkiin urheilulajeihin. Vaan parhaaksi valitsemiinsa. Yhteen tai useampaan. Kykynsä mukaan. Koska maamme on pohjoisimmalla pallonpuoliskolla. On kesä paljon pitempi kuin talvi.» Jne.

Lopuksi heitettäköön näyttämölle »riitaomena». Sattuu opettajille ja ylioppilasaineiden tarkastajille useasti, että tekisi mieli vetää »pitkää tikkua» siitä, onko jokin aine i + vai a —, c + vai l —, eivätkä ole aivan harvinaisia kaksiportaisetkaan hypyt. Aivan ainutlaatuinen on ainakin allekirjoittaneen »praktiikassa» erään sotilaskirjoittajan aine »Tähtitai-vaasta», josta sekä allekirjoittanut itse että monet asiantuntijat ovat olleet eivät vain kahden, vaan kolmen, vieläpä neljän vaiheilla yhtäaikaa.

Tähtitaiwas.

Tähtitaiwas, miten kokonaan saatkaan ihmismielen pois arkisista aherruksista korkeampiin, puhtaampiin ajatuksiin. Tuot kuitenkin mieliimme myös muistot, katkerat muistot.

Oli ilta. Tähtitaiwas loisteli täydessä kirkkaudessaan. Rinnallani seiso i maailman ihmeellisin nainen, Hän, morsiameni. Sormessani kimalteli äsken ostettu rengas kertoen valoista ja lupauksista. Elämä tuntui vain auringon leikiltä ruusupensastojen kukkaispaljoudessa. Ero lähestyi. Hän valitsi taivaalta tähden, jota katsellessamme voisimme löytää toistemme ajatukset. Loma loppui, juna lähti kohti itää.

Oli taas ilta. Seisoin tulenjohtopaikalla. Koetin etsiä tähteämme. Turhaan. Mieleni tuntui synkältä ja epätoivoiselta. Vartionvaihto saapui. Korsulla minua odotti sähkösanoma. Hän on kuollut.

Taaskin katselen tähtitaiwasta. Mieleni täyttää ääretön apeus. Ajattelen toista iltaa, iltaa, jolloin oman vaimoni rinnalla katson taivaan salaperäisiä kuvioita, iltaa, jota ei koskaan tule.

Tähtitaiwas, johdatit Itämaan viisaat Ikuisen Viisauden luo. Johdata myös minun sydäntäni, johdata se pois katkerista syytöksistä tyyneen alistumiseen ja uuden onnen odottamiseen. Anna minun löytää meidän tähtemme, ehkäpä sitten sydämeni saavuttaisi rauhan.

Improbaturin kannattajat ovat katsoneet, että otsikko ja sen sijoittaminen luonnontieteellisen eikä vapaa-aineen tavanomaiselle paikalle viittaa ehdottomasti asialliseen käsittelyyn, kuten muuten kokelaista ainakin yhdeksän kymmenestä on huomannutkin. Mutta tästä aivan riippumattakin aineen lyhyys ja hämäryys muka aiheuttavat hylkäämisen. Laudaturin kannattajat ovat pitäneet runollista käsittelyä periaatteellisesti yhtä hyväksyttävänä kuin luonnontieteellistä ja katsoneet tässä näytteessä ylioppilaskokelaan sepittämäksi harvinaisen taiteellisen aineen saaneen tiiviin, suggestiivisen ilmauksen. Approbaturin ja cum lauden puoltajat ovat kuka pontevammin, kuka pidättyvämm in viitanneet edellä lueteltuihin puutteisiin ja ansioihin.

Ensimmäisen vaikutelmani perustuksella olin l:n kannalla, muttapitkän harkinnan jälkeen päädyin c:hen enkä vielä nytkään ole varma siitä, oliko tässä tapauksessa vaisto varmempi ja harkinta harhaanjohtava.

Aarne Anttila.